

AZ, VAGY EGY MÁSIK? AZ ESTERHÁZY-KINCSTÁR VEZEKÉNYI-DÍSZTÁLJÁRÓL

A fraknoi Esterházy-kincstár egyik jól ismert darabja egy tekintélyes méretű ezüstmű. A Vezekényi-dísztál néven is ismert alkotás egykor egy dísz mosdókészletet (*lavabo*) alkotott egy nagyméretű, szintén ezüsből készült plasztikus figurával, mely Esterházy Lászlót ábrázolta ágaskodó Zöldfikár nevű lován.¹ Mindkét ötvösmű Augsburgban készült, két testvér alkotása: a tál az ifjabb Philipp Jacob, a figura az idősebb Abraham Drentwett műve (1–2. kép).² A különleges ötvösművekre már a 18. században rácsodálkoztak a Fraknóra, Fertődre látogatók, a 19. század utolsó évtizedeinek nagy kiállításai révén pedig a szakma érdeklődését is felkeltették.³ A kiemelkedő kvalitású, látványos művek nem csupán dísznek készültek, hanem egy tragikus eseménynek állítanak emléket. Az 1652 augusztusában Vezekénynél megvívott csatában négy, közel egykorú Esterházy-ifjú esett el. A veszteség akár végzetes is lehetett volna a feltörekvő, viszonylag újsütetű főúri család számára. Az Esterházyak jó stratégiai és taktikai érzéke, tehetsége és szinte páratlan összetartása azonban nemcsak felülkerekedett ezen a nehézségen, hanem saját identitásuk fontos elemévé emelte a négy ifjú, közöttük a családfői szerepet betöltő Esterházy László hősinek látott és láttatott halálát. Ennek a mítoszépítésnek elsőrangú művészi megnyilvánulásaként értékelhetjük a vezekényi lavabo-készletet is.⁴ Ez alkalommal az ötvösművek megrendelőjének személyére és a készítés idejére vonatkozó eddigi megállapításokat, véleményeket vizsgáljuk újabb források, összefüggések fényében.⁵

- 1 A tál: 88 × 105 cm, aranyozott ezüst. Leltári száma az Iparművészeti Múzeumban E.60.3 volt. Az aranyozott lovas figura magassága 66 cm volt a talapatával együtt. A tárgyak súlya a 19. századi források szerint: a tál 38 márka (kb. 10,678 kg), a lovas 28 márka (kb. 7, 876 kg), AEF, Protocollum 5956, No. 305 és 306.
- 2 Seling 1980 és Seling 2007, 1507, 1525. A 2007-es, javított kiadás Abraham I. Drentwett tizenegy ismert művét említi. Közöttük a svéd királyi ezüstrónust, amely eredetileg Krisztina királynőnek készült. Az Esterházy-kincstár művei között két további alkotás szintén Abraham I. Drentwett jegyét viseli: a *Bacchus szekerének* nevezett kompozit tárgy és egy strucc alakú díszedény, l. Szilágyi 2014, 122–125. (I.18. sz.); 253–254 (V.2. sz.). Philipp Jacob II. Drentwett műveként a felülvizsgálat után már csak két művet ismer a szakirodalom: a *Vezekényi tál*at és a már említett *Bacchus-szekeret*.
- 3 Máig alapvető publikáció Héjjiné Détári Angéla tanulmánya, a tál mesterének meghatározásával, a korábbi említések és szakirodalom teljes körű áttekintésével: Héjjiné Détári 1968. Újabban az Iparművészeti Múzeum *Thesaurus Domus Esterhazianae* első kötetében Szilágyi András foglalta össze a tárgyra vonatkozó korábbi és az 1968 óta megjelent irodalmat: Szilágyi 2014, 111–115. (I.15. sz.).
- 4 A török ellen vívott harcoknak a főúri/családi reprezentáció művészi alkotásaiban megnyilvánuló formáival Galavics Géza foglalkozott átfogóan: Galavics 1976; Galavics 1986.
- 5 A kutatást és a források feltárását az *Esterházy Pál barokk udvarának emlékei* kutatási program segítette (K132770). A kutatócsoport vezetője Monok István, tagjai Viskolcz Noémi, Zvara Edina, Király Péter és Kiss Erika. Hálásan köszönöm kollégáimnak a tanulmány megírásához nyújtott segítségüket, javaslataikat. Továbbá támogatta a *reneszánsz művészet Magyarországon* pályázat (K120495).

1. A vezekényi tál. Archív felvétel

A vezekényi készlettel kapcsolatban egy vélekedés a kezdetektől biztosan tartja magát. Nevezetesen az, hogy az első tulajdonos a László bátyja tragikusan korai halála után a családfői szerepet szinte gyermekként átvevő Esterházy Pál volt. A később fényes karriert befutó, nádori, majd birodalmi hercegi címet elnyerő másod- (vagy inkább harmad-) szülött fiú később egyenesen a készlet megrendelőjévé lépett elő. A többféle alkotói műfajban magát kipróbáló főúr, a tudatos kincsgyűjtő mecénási profiljába kitűnően beilleszthető volt a török elleni harcoknak és fivére hősi halálának emléket állító ötvösmű. Szilágyi András módosította ezt az elképzelést, ő Nádasdy III. Ferencet tartja a készlet megrendelőjének.⁶ Bármelyikük is volt a megrendelő, a vezekényi készlet a család veszteségének emléket állító korszerű mecénási gesztus, személyes mű az elérhető legjobb forrásból, a kor első számú ötvösközpontjából. Annak bizonyítéka, hogy a magyar főurak e csoportja nagyon is otthon volt a reprezentáció kifinomult, udvari világában.

A vezekényi tál és a lovas figura a 17. századra a használatból kiszoruló reprezentatív tárgygyá váló mosdókészletek közé tartozik. Esterházy László ágaskodó lovon ülő alakja virtuóz kispasztika, nem pedig kiöntös kancsó, ahogyan pedig a korban használt megnevezése, a *mosdó* sugallja. A hozzá tartozó tál, vagy ahogyan a kortárs források nevezik, *mosdó medencze* sokkal inkább az öblében ábrázolt csatajelenet kép felülete. A lovas figura 1918 óta lappang, azóta mindössze két ízben bukkant fel nyugat-európai aukciókon (3. kép).⁷ Alkotójának jegye, kiléte már a 19. század vége óta ismert volt.

6 Szilágyi 2015, 181.

7 1989-ben a talapzat nélkül került két külön beadó tulajdonából a ló és Esterházy László figurája aukcióra: Sotheby's Genf, 1989. május 9., 173. és 174. tétel. 1992-ben újra árverésre került immár egy tételként ló és lovas, új talapzaton. Az aukció előtt a tételt visszavonták: Sotheby's Genf, 1992. november 16., 195. tétel. Az eredeti talapzat holléte nem ismert.

2. Abraham I. Drentwett: *Esterházy László lovas szobra*. Archív felvétel

3. *Esterházy László lovas szobra* 1992-ben

A lovas figura ugyanis - a tál nélkül - szerepelt az 1884-es Történelmi Ötvösműkiállításon a Nemzeti Múzeumban.⁸ Az ötvösművek mester- és hitelesítő jegyeire ekkor már felfigyelt a kutatás, ez idő tájt jelentek meg a témában az első publikációk is.⁹ Ennek megfelelően a lovasszobron látható jelzések ábrája is bekerült a katalógusba, de még a mester meghatározása nélkül.¹⁰ Ma már ismert, hogy a lovas figura alkotója Philip Jacob fivére, Abraham I. Drentwett, az öccsénél jóval ismertebb ötvös. Fennmaradt munkái a legelőkelőbb európai mecénások birtokából ismertek, több közülük kifejezetten virtuóz alkotás, melyek az ötvös elsőrendű mintázó, plasztikus formázásban mutatott tehetségéről árulkodnak.

8 *Ötvösműkiállítás lajstroma* 1884, 15–16 (Negyedik terem, Második szekrény, 1. sz.). A tálat ekkor nem állították ki. Érdemes megjegyezni, hogy a katalógustétel szerzője nem említette meg az ábrázolt személyét: mindössze *Esterházy lovasszobra* meghatározással szerepelt. A leírás nem utalt a tárgyának a vezekényi ütközettel kapcsolatos voltára és a távol maradt díszítélétére sem.

9 Az ötvösjegyek kutatásának, feldolgozásának módszerét kidolgozó karlsruhei Marc Rosenberg meglátogatta a budapesti kiállítást és kutatásokat is végzett a témában. Az itt megismert anyag később bekerült a ma is alapműként funkcionáló, négykötetes jegykönyvébe: Rosenberg 1890; Rosenberg 1922³.

10 A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának példányába 19. század végi kézirással jegyezte be talán Hampel József a mester nevét.

A tál öblében, az Esterházy László küzdelmét, halálát ábrázoló jelenet fölött szerepel az a motívum, amely alapján a legkorábbi időtől kezdve keltezték a két tárgyat. Középen, a perem alatt két kis angyalfigura ovális pajzsot tart, a pajzson domborított, cizellált két monogram: „C.P.E / C.V.E”. (Comes Paulus Esterházy / Comes Ursula Esterházy), alatta az 1654-es évszám (4–5. kép). A motívumot nem a tál alaplemezből alakították, hanem külön készítették el kalapálással, cizellálva majd csavaros stifttel rögzítették a tál felületéhez.¹¹ A tál peremének ezüstben hagyott, aranyozatlan, porcműves kartusai, maszkjai is külön lemezből készültek és ezeket is hátoldalukhoz forrasztott csavarral szerelték.¹² A tál képmezéjében, középen látható csatajelenet három alakja ugyancsak külön kalapált, öntött figura, az előzőkéhez hasonló megoldással a tál felületére szerelve.¹³ A tál öblében, a monogramos-évszámos kartus fölött, igen furcsa pozícióban egy további – a pajzshoz hasonlóan nagy valószínűséggel utólagosan poncolt – felirat olvasható, Esterházy Pál és Esterházy Orsolya címeikkel bővített monogramja: „C.P.E.P.D.F. / C.V.E.D.G.” (4. kép). Ez utóbbi kivitelezése kezdetleges, gyakorlatlan kézre vall. A tárgyra kerülését nehéz magyarázni. Miért akarta volna bárki megismételni azt a tulajdonosi jelzést, amely egy igényesebb kivitelben, jobban látható helyen már szerepel, ráadásul annak közvetlen közelében? Egy magyarázat kínálkozik: a poncolt jelzés *előbb* volt a tárgyon, mint az angyalok által tartott monogramos pajzs.

Két monogram ilyen együttes szerepeltetése egyértelműen házastársak tulajdonán szokásos tulajdonosi jelzés. A pajzsban olvasható dátum alapján lett 1654 a készlet készítésének ideje, melyet Szilágyi András pontosított: az évszámot összekötötte az Esterházy Pál tanulmányainak befejezését megünneplő, egyben a vezekényi csata második évfordulójára emlékező nagyszombati ünnepegekkel.¹⁴ Véleménye szerint a pompás ezüstkészletet ez alkalommal nyújtották át az ifjú családfőnek. Szilágyi András a megrendelő személyét is ezt a gondolatmenetet folytatva találta meg Nádasdy Ferencben, aki az 1652-es tragikus események, az elesett családtagok dicsőségét, emlékét hangsúlyozó, megörökítő látványosságok, a hozzájuk kapcsolódó műalkotások létrehozásában is kulcsszerepet játszott.¹⁵ Az alapján, hogy a tálát a több forrásban is magát „Nádasdy Ferenc udvari ötvösének” – *Hofgoldschmied* – nevező Philip Jacob II. Drentwett készítette, megalapozottnak látszik a feltevés, de sajnos nem ismert semmilyen forrás, amely ezt alátámasztaná.

A ma is ismert együttes 1654-es készítésére a Pál Fraknón őrzött ingóságainak 1654. november eleji összeírása az elfogadott bizonyíték, amelyet Merényi Lajos a 20. század

11 Restaurálási javaslat az E.60.3. leltári számú, 1654-ben PLD monogramú (!) mester Augsburgban készült nagy tálhoz, mely a II. világháború alatt súlyosan megsérült: IM Adattár, Tech. Doss. 206/1–5. A forrás ismeretét Horváth Hildának köszönöm.

12 Szilágyi András tárgyleírása: Szilágyi 2014, 112. (I.15 sz.).

13 Esterházy László figurájáról I. Héjji Détári 1968, 33, 10. kép. Ez a technikai megoldás a kora újkorban széles körben elterjedt gyakorlatot mutat, melyet főként nagyobb, súlyosabb, következőképp vastagabb lemezből alakított felületek, tárgyak esetében alkalmaztak. Az Esterházy Pálhoz köthető műalkotások közül ugyanígy készült a czeštchowai pálos kolostor számára adományozott, szintén augsburgi votív-tábla, mely a *Mária*-oltár oromzatát díszítette egykor, Golonka 2001, 162–163.

14 Szilágyi 2014, 122–123. (I.18. sz.); Szilágyi 2015.

15 Galavics 1986, 82. skk.; Viskolcz 2009, 249–253.

4. A monogramos pajzs

5. A monogramos pajzs részlete

elején közzé is tett.¹⁶ A kisebb Esterházy-gyerekek, Mária és Ferenc holmijait már korábban, Mária férjhez adásakor összesítették.¹⁷ Máriát még a báty, László adta ki, néhány hónappal a vezekényi csata előtt. Pál ingóságait azonban csak ekkor, 1654-ben írták össze, legalábbis az ő ingóinak nem ismert korábbi inventáriumuk. Pál Fraknón lévő holmijának összeírására valószínűleg a sógornő, László özvegye, Batthyány Elenonóra halálával összefüggésben kerülhetett sor.¹⁸ Az inventáriumban az ezüstművek utolsó tétele jól azonosítható a vezekényi készlettel:

„16. Item egy nagy öregh ezüst aranyas mosdo medenczéstől, kiben szegeny Esterhasi Laszlo U[ram] Bátyám halála uagyon ki formálva” (6. kép).¹⁹

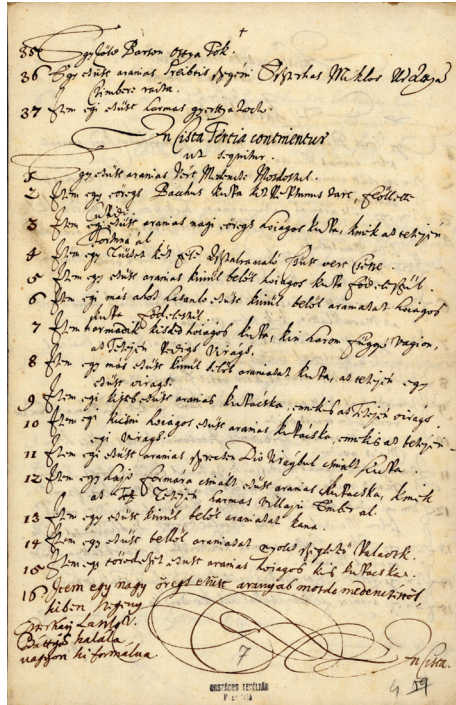
A szóhasználat egyértelműen Esterházy Pálra utal, a dokumentumot kézbe véve még jellegzetes betűire, kézírására is ráismerünk. Az egyes szám első személy megjelenése

16 Merényi 1903. Nem minden későbbi szerző hivatkozott erre az adatra: Héjji Détári 1968.

17 Esterházy Mária kiadott hozománya: 1652. Die 30. April. *Specificatio Clenodiarum et Argenteriarum Comitissa Mariae Eszterhazy*; Esterházy Ferenc ingói: MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. E, No. 67, MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. D, No. 54.

18 Esterházy László özvegyével - helyesebben inkább apjával, Batthyány Ádámmal - az ifjú férj halálát követően éles viták voltak egyes vagyonelemekkel kapcsolatban. „Az Tekéntetes és Ngos Grof Batthyáni Ádám és az Tekéntetes Ngos Galánthay Groff Eszterhási Pál Uramék eő ngok keözöt való Transactio / Transactio inter Comitem Paulum Eszterhazy et Adam Battyani super relicta ... / Bottyani Adam Ural ualo Contractusom a 1654.”; Batthyány Ádám és az Esterházyak közötti vitákról László halálát követően: Koltai 2012, 462–464; MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. B, No. 26.

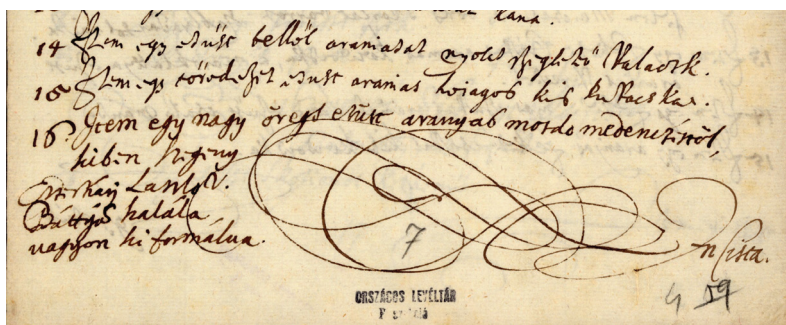
19 MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 33, 7. A következő oldalon egy új láda tartalmának, fegyvereknek a leírásával folytatódik a felsorolás. A vezekényi *lavabo* az ezüstművek között utolsóként szerepel. Hasonlóan utólagos egy „vörös karmasin selyem poszto nyári mente és egy szavra színő selyem poszto galleros mente” (fól. 13.), egy dolmány (fól. 14.). Ezek az egyes sorozatok végén szerepelnek. A 15. oldalon a süvegek és az övek között azonban az utólagos betoldások meglévő sorok közé kerültek. A 22. oldalon a lapdíszítő cirkalom alatt más kéz zárta a leltárt, amelynek végén 5 tételt ismét más írt le. Nem bizonyítható, de mindezek alapján feltehető, hogy Esterházy Pál nyúlt utolsóként a dokumentumhoz.

6. A vezekényi tál Esterházy Pál ingóságainak inventáriumában. Fraknó, 1654

nem ritka az inventáriumokban, Esterházy későbbi kincstári leltáraiban, de akár sógora, Nádasdy Ferenc mobiliáinak összesítései között is találkozni hasonló fordulattal.²⁰ Az 1654-es jegyzék képzett, a tárgyak leírásában is jártas személyek műve. Az inventárium kézbevételekor azonban további érdekes megfigyelések is tehetők. Az irat nem egy kéz egy adott időben készített munkája. Több helyen is utólagos betoldás olvasható, melynek tintája, a kézírása és ortográfiája is elüt az alapkéz írásától. A vezekényi készlet a 7. oldal legalján szerepel, a bejegyzés (ma) vöröses árnyalatú tintával készült, szemben a fölötte olvashatókkal. A betűk formálása, kötése határozottan különbözik a felette álló sorokétól (7. kép). A bejegyzés a készletet mint László halálát ábrázoló írja le, nem említi, hogy a „mosdo” nem valódi edény, hanem egy lovat és lovasát ábrázoló plasztikus mű. Az inventárium utolsó oldalain egy második, majd egy harmadik kéz által leírt tételek olvashatók. A sorszámozás azonban az egész dokumentumon keresztül egységes képű és tartalmilag is. A tinta és az írásmód alapján ez utóbbi is Esterházy Pál kezétől származik, mint a mosdokészlet leírása. Nem válaszolható meg a kérdés, hogy mikor készült a betoldás, de önmagában az, hogy a tárgy szerepel a jegyzékben, nem bizonyítja azt, hogy a lavabó-készlet 1654-ben Fraknón volt, Esterházy Pál tulajdonában.

20 Kiss 2010, 931.

7. Az előző kép részlete: az utólagos betoldás

Mi volt a „költői helyzet” a tárgy elkészítésére? Miért éppen ezt a dátumot szerepeltették a tárgyon? Esterházy Pál és Esterházy Orsolya esküvőjére 1652 októberében került sor Fraknón, a lehető legszűkebb beavatotti körben.²¹ Ha az 1654-es nagyszombati emlékünnepe is volt a tárgy készítettésének, átadásának indítéka, ideje, nincs magyarázat arra, hogy egy akkor még hétepecsétes titokként őrzött tényre, vagyis Pál és Orsolya megkötött házasságára miért hívnák fel a figyelmet. Az 1654-es készítésre vonatkozóan jelenleg nem ismerünk megnyugtató választ adó forrásokat. A pajzs évszáma mint a készítés ideje azonban más szempontból is problematikus.

Berényi László a vezekényi csatáról szóló egyik írásában élesen elutasította az elképzelést, amely szerint Nádasdy Ferencnek köze lehetett a készlet megrendeléséhez.²² Érvélese szerint Nádasdy Ferenc és az Esterházyak közötti kapcsolat néha kifejezetten ellenséges volt. Először Miklós nádor halála idején alakult ki tartós feszültség az ifjú László, az őt képviselő nagybácsik és Esterházy Anna Júlia férje – hiszen ekkor már férjnél volt –, Nádasdy Ferenc között. A tét Sopron vármegye főispáni tisztje, Kismarton birtoklása és – nem utolsó sorban – az „örökös”, Esterházy Orsika fölötti gyámság volt. A harcból az Esterházyak kerültek ki győztesen, nem utoljára. A következő összecsapásra 1652-ben, László gróf halála után került sor, főként Orsolya gyámságáért.²³

A korábbi viták után pedig éppen a tál feltételezett készítésének idején érett egy olyan konfliktus, amelyről Nádasdy sógornak még fogalma sem volt. Ez pedig Pál és Orsolya sok fáradsággal, költséggel és legfőképpen teljes titoktartással előkészített házasságának ügye.²⁴ Nádasdy Ferenc nem tudhatta, hogy az 1654 augusztusában tanulmányait befejező Pál már 1652. október 21. óta Esterházy Orsolya törvényes férje. A pápai engedélynek már birtokában voltak a házasulók, és hamarosan a császári diszpenzáció is megérkezik majd. Éppen ez utóbbi kézhez vétele után, 1655. február 7-én került sor az elhálásra, amint arról Esterházy Pál is megemlékezik naplójában.²⁵ A nap az év utolsó farsangi

21 Viskolcz 2019, 23–24.

22 Berényi 2001, 27; Berényi 2002, 108.

23 Fejes 1996; J. Újváry 2015, 76–75; Viskolcz 2019, 18–19.

24 A házasság tervezéséről, előkészítéséről: Fejes 1996; Viskolcz 2019, 19–20.

25 Családi napló 1888, 213.

szombatja volt, melyen Esterházy Pál számos rokonát, közöttük a Nádasdy Ferenc-Esterházy Anna Júlia házaspárt is vendégül látta.²⁶ A házasság tényéről Nádasdy csak itt értesült, és már másnap, 1655 ötvened vasárnapján feleségével és Esterházy Máriával együtt be is nyújtotta tiltakozását a pozsonyi káptalannál.²⁷ Ha tehát Nádasdy Ferenc 1654-ben Esterházy Lászlóra emlékező ötvösművet készíttetett, azon biztosan nem szerepelhetett Pál és Orsolya közös monogramja, 1654-es dátummal. Korábban utaltunk a pajzs feltehetően utólagos voltára. Adódhatna tehát egy olyan magyarázat, miszerint Nádasdy készítette, de még a pajzs nélkül, az csak utólag került rá. Ha azonban e gondolat mentén haladunk, akkor az 1654. novemberi inventáriumba miért *utólagos* a tárgy bevezetése?

A lavabó-készlet megrendelésével, megrendelőjével kapcsolatban egy másik feltételezés is él, melynek forrását Merényi Lajos ismertette elsőként. Az 1654-es fraknoi leltárhoz fűzött egyik jegyzetében azt a nagyon fontos, érdekes szerződést is közreadta, amelyet szintén az Esterházy-levéltár őrzött meg. Az iratnak ugyan máig nincs „esterházy” jelzete, de a fraknoi kincstári inventáriumok között maradt fenn, az egyik összeírás mellékleteként.²⁸ A külzetten olvasható „Az ötves recognitionaleja” megjegyzés Esterházy Pál kézírása, tehát a dokumentum már Pál idején a levéltár része volt.

Az irat egy szerződés, amely Esterházy Pál másik sógora, Mária hűgának férje, Homonnai Drugeth IV. György és a magát „Nádasdy Ferenc udvari ötvöse”-nek nevező Philipp Jacob Drentwett között született 1655. március 16-án, minden bizonnyal Pozsonyban.²⁹ Országgyűlés volt ott ez időben, amelyen az Ung megyei főispán, Drugeth György is valószínűleg részt vett, a luxuscikkekkel kereskedők, azokat készítőik pedig az üzlet reményében sereglettek a hasonló eseményekre. Drentwettnek a Batthyány-levéltár missilisei között fennmaradt leveleiből tudjuk, hogy rendszeresen felkereste magyarországi ügyfeleit, megfordult Bécsben Nádasdy házában, Nádasdy és Batthyány Ádám birtokain is. A megrendelések felvételében és a kész művek leszállításában is közreműködött, a befejezett munkákat ő maga vagy segédje juttatta el az ügyfeleknek.³⁰ A szerződés szövegét kétféleképpen is értelmezték a kutatók. A közreadó Merényi Lajos szerint az irat arra utal, hogy Homonnai Drugeth György is készíttetett egy hasonló/ugyanolyan készletet, mint amely az Esterházy-kincstárban fennmaradt.³¹ A 20. század végén a törökellenes harcok és a magyarországi művészet kapcsolatát feldolgozó *opus magnum*ában Galavics Géza ezt akként finomította, hogy a Drugeth–Drentwett szerződés *ugyanarra* a készletre, tehát a fraknoi kincstárban fennmaradt, Esterházy Pál 1654-es javai között

26 Az eseményt a mindent gondosan feljegyző, könyvelő Pál később *menyegzőnek* titulálta, bár a meghívót bizonyosan nem ilyen címmel küldték szét, Viskolcz 2019, 24–25.

27 *Contradictio Matrimonii... inter Comitem Paulum, et Ursulam Eszterhazi*, MNL OL, E 148, Fasc. 583, No. 25.

28 MNL OL, P 108., Rep. 8, Fasc. C, No. 38. melléklete.

29 Nádasdy és az augsburgi ötvösök kapcsolatának hiányoznak a dokumentumai: nem ismert szegődés, az esetleges rendszeres (?) juttatásról szóló megállapodás. A fordulat („az én ötvösöm, Nádasdy Ferenc udvari ötvöse”) többször is feltűnik, konkrét név említése nélkül a Nádasdy Ferenc országbíró és Batthyány Ádám közötti levelezésben is: Nádasdy Ferenc Batthyány Ádámnak, MNL OL, P 1314, Miss. no. 32.360, 32.365, 32.450, 32.454, 32.460, 32.580, 32.627. (1654–1658).

30 Batthyány Ádámnak 1655–1657 között írott levelei: MNL OL, P 1314, Miss. 54.736–54.742.

31 Merényi 1903, 170.

szereplő tárgyakra vonatkozik, csakhogy egy utólagos szerződés, amely valószínűleg a megbízás kifizetésével kapcsolatos.³²

Utólagos szerződés készítésére nem ismert 17. századi példa, az ilyen „lepapírozás” indokát sem igen tudjuk elképzelni. Utólagos elszámolás létezett, de az elsősorban a pénz kifizetéséről és az eredeti megállapodáshoz képest történt változásokról szólt. Az egyik leggyakoribb ilyen ok a felhasznált nyersanyag mennyisége, vagy a menet közbeni tervmódosítás miatti többletmunka megnövekedett költsége volt.³³ Az utólagos megállapodásnak ellentmond az is, hogy a forráson nem szerepel Homonnai Drugeth György aláírása, az inkább az ötvös vállalásait, feladatait rögzíti. A szövegben foglaltak jövő idejű, elvégzendő munkára utalnak, tartalmazzák az elkészítendő művek súlyát, a nyersanyag forrását és a megállapodás alapján kialakult munkadíjat. Azt mondhatjuk, egy minden szempontból átlagos, szakszerű, pontos vállalásról van benne szó.

Az utólagos megrendelés indokaként Esterházy Pál kiskorúságát említi Galavics Géza, Drugeth sógor az ő nevében szerződött volna.³⁴ Ennek azonban ellentmondanak más források. Esterházy Pált már László bátyja halálát követően nagykorúsította az uralkodó, vélhetően nagybátyjai közbenjárására.³⁵ A későbbi nádor ráadásul már ifjúkorától, az 1650-es évek első felétől meglehetősen önálló döntéshozónak tűnik. Ezt bizonyítják 1653–1654-es keltezésű iratok, közöttük olyanok is, melyek saját, önálló mecénatúrájának kezdetét is legkésőbb erre az időre teszik. Ezt a megállapítást erősítik azok az ügyletek, amelyekben Esterházy már ekkor saját hatáskörben intézkedik, hoz döntést például ötvösművek beszerzésével kapcsolatosan. Ha feltételezzük is a háttérben munkálkodó tanácsadók, nagybácsik, rokonok óvó, irányító tekintetét, akkor is feltűnő az ifjú főúr érettsége, a családfői feladathoz való gyors adaptálódása.

Így például éppen a vezekényi készlet ötvösével, Philip Jacob Drentwett-tel is üzleti kapcsolatban állhatott, legkésőbb már 1654-től. Az ötvös 1655. január 1-jén Bécsből írt levelében ugyanis a neki járó fizetség megadását kérte Esterházytól.³⁶ A megrendelést talán kapcsolatba lehet hozni azzal a *Paßbrief*, azaz vámmenteséget biztosító okmány iránti kérelemmel, amelyet Esterházy Pál 1654 augusztusában nyújtott be a bécsi udvarhoz.³⁷ Ebben 400 márka (kb. 100 kg) *pruchsilber*, azaz használt ezüstmű, törtezüst kivitelére, majd a nyersanyag feldolgozását követően a kész áru vámmentes hazaszállítására kért és kapott engedélyt az uralkodótól. Adódik a feltételezés, hogy esetleg ennek a megrendelésnek, szállításnak volt a része a vezekényi készlet is. A hasonlóan nagy nyersanyagkivittel járó megrendelések azonban általában használati, asztali edényekkel kapcsolatosak.

32 Galavics 1986, 85–87.

33 A szerződésben a jövődő készlettel kapcsolatban a ma ismert tárgyakénál jóval nagyobb súly szerepel. Ez akár azt is bizonyíthatná, hogy Homonnai készlete *egy másik* lavabo volt. Az elkészült művek azonban igen sokszor voltak más súlyúak, nagyságúak, mint ahogyan abban előtte megállapodtak. Mivel a szerződés szerint a nyersanyagot csak részben biztosította a megrendelő, a többit az ötvösnek kellett beszereznie, az is elképzelhető, hogy a mester nem jutott hozzá több ezüsthöz.

34 Galavics 1986, 87.

35 R. Várkonyi 2015, 19; J. Újváry 2015, 77.

36 MNL OL, P 125, 44. cs., No. 4166.

37 Bécs, 1654. augusztus 21., *Archivalien* 1979, 740.

A *pruchsilber* kifejezés is főként az elhasználódott, korszerűtlen, „divatjamúlt” darabokra vonatkozott. Ilyen igen gyakori szállítmányok a kereskedők (*Silberhändler* vagy *jubilér/juwelier*) közreműködésével létrejött ügyletek voltak. A vezekényi *lavabo* viszont nagyon is személyes, egyszeri és nem sorozatmű. Ilyen tárgyakat viszont – kivált az 1650-es években – személyes úton, közvetlenül a mestertől rendeltek. Kicsit cinikusan még azt is hozzátehetjük, hogy Esterházy Pál gyors integrálódása a főúri ötvösműfogyasztók közé abban is kimutatható, ahogyan kor- és pályatársaihoz hasonlóan már ekkor is kissé vonakodva és csak késlekedve renanzi a leszállított művekért a számlát.³⁸

De ha a szerződés nem utólagos, akkor érdemes talán úgy vizsgálni, mint Nádasdy ötvöse és Nádasdy sógora közötti megállapodást. Merényit követve tételezzük fel, hogy Homonnai Drugeth György is rendelt egy, a ma ismert vezekényi készlethez hasonló ezüstműegyüttest, ugyanattól a mestertől, akinek a jegyét a ma ismert tál is viseli. A szerződésben szerepel, hogy rendes, jeggyel is ellátott, jó minőségű *augspurger prob*, azaz Augsburgban hitelesített ötvözetű ezüsből kell az ötvösnek dolgoznia. A megfogalmazásból az is következik, hogy a tárgyaknak ez a hitelesítő jelzése elvárt volt.³⁹ Tételezzük fel tehát, hogy volt egy *másik* készlet, amely azonban nyomtalanul tűnt el az idők viharaiiban. A Drugethek éppen György úr utódaiban haltak ki fiúágon, a vagyonukat, birtokaikat öröklő Bercsényi és más rokon családokkal kapcsolatos forrásokban pedig mindmáig nem tűnt fel sehol egy ilyen meglehetősen nehezen elbűjtatható tárgy. Egy közelmúltban (újra?) felfedezett forrás azonban átrendezheti e gondolatmenetet.

Az Esterházyakhoz jutott sárvári uradalom iratai között maradt fenn egy Sárváron, 1662. július 17-én készült, aláírás nélküli, talán csonka inventárium.⁴⁰ Ebben több oldalon át sorolnak fel tíz ládában elhelyezett díszfegyvereket, ötvösműveket, amelyeket tulajdonosuk Nádasdy Ferenc *sogor uram* és felesége, Esterházy Anna Júlia *néném aszony* kezénél hagyott azok sárvári tárházában való megőrzésre.⁴¹ A címből egyértelmű, hogy a három ifjabb Esterházy: Pál, Mária vagy Ferenc holmijáról lehet szó. A tárgyak alapján azonban egyértelmű, hogy az akkor alig egy esztendeje özvegy Homonnai Drugeth Györgyné Esterházy Mária menekítette Ung vármegyéből a biztonságosabbnak gondolt Sárvárra javait.⁴² A tárgyak között felismerhető a Máriával hozományként adott tárgyak közül egy Báthori-címeres mosdókészlet, a ládák egyikén „az Homonnay es Jakosith familia Czimere” szerepelt.⁴³ Esterházy Mária a Sárvárra menekítéssel egy kétszeresen

38 Nővére, Anna Júlia 1655 novemberében egy augsburgi ötvösnek járó tartozás kiegyenlítését kéri Esterházytól. Meglehet, ugyanarra a Drentwett-féle, 1655 eleji kérésre vonatkozik a sürgetés: Esterházy Anna Júlia Esterházy Pálnak, 1655. november 6., Seibersdorf, MNL OL, P 125, No. 721.

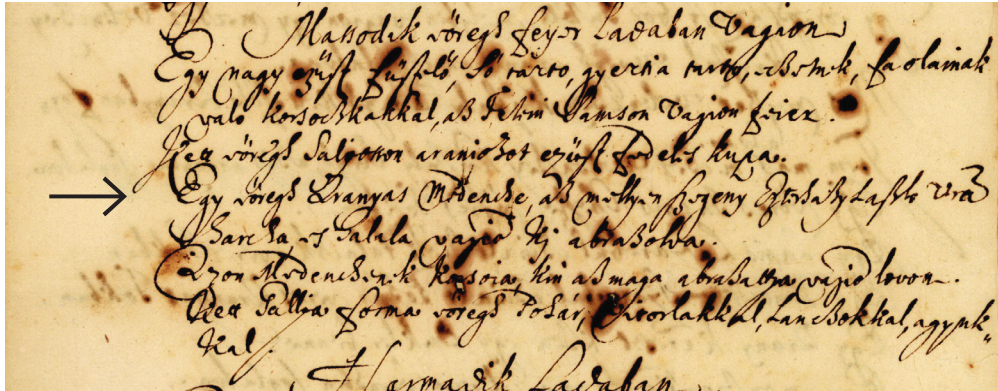
39 Ilyen értelemben használják kicsit később a szakképzett bécsi becsüsök az *Augsburger* vagy éppen *Wiener, Prager prob* kifejezést Nádasdy Ferenc elkobzott javainak felbecslésénél, Kiss 2010, 963.

40 A forrásra Buzási Enikő hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök.

41 *Specificatio rerum pretiosarum in Arce Sárvár in Decem Cistis prae manibus Comitissae Francisci de Nadasd et Annae Juliae Eszterházy consortis ejusdem relictarum*, MNL OL, P 108, Rep. 19, Fasc. 1, No. 5.

42 Homonnai György 1661. október 9-én hunyt el Ungváron, ott is temették el a következő év januárjának végén. Esterházy Mária levele ismeretlennek, 1661. december 15., Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet, Levéltári Regesztagyűjtemény, A-I-51a, 00123. r.

43 MNL OL, P 108, Rep. 19, Fasc. 1. No. 5, 2; Esterházy Mária hozománya: 1652. Die 30. April. *Specificatio Clenodiarum et Argenteriarum Comitissa Mariae Eszterhazy*, MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. D, No. 54.

8. A vezekényi tál említése özvegy Homonnai Drugeth Györgyné Esterházy Mária javainak (töredékes) összeírásában. Sárvár, 1662

rokon családra bízta a saját és még kiskorú gyermekei ingóságait: néhai férje Nádasdy Ferenc unokatestvére volt.

A második láda tartalma különösen érdekes számunkra:

„Massodik eőregh feyer Ladaban vagion:

Egy nagy ezüst füstelő, Só tartó, gyertia tartó, eczetnek, faolainak
való korsoczkakkal, az Tetein Samson vagion feier.

Kett eőregh Saljosson⁴⁴ araniozot ezüst fedeles kupa.

Egy eőregh Aranyas Medencze, az mellyen szegeny Ezterhazy Laszlo Ura(m)
harcza es halala vagio(n) ki abrazolva.

Azon Medenczenek korsoia, kin az maga abrazattya vagio(n) lovon.

Kett Gallya forma eőregh Pohár, vitorlakkal, Lanczokkal, agyukkal.”⁴⁵ (8. kép)

A - nevezük egyelőre így - „vezekényi lavabó-típusú tárgyak” Esterházy Mária holmijának egy későbbi összeírásában is szerepelnek.⁴⁶ Ez utóbbi egy keltezetlen és befejezetlennek tűnő inventárium, a külzeten Esterházy Pál kézírásával ez áll: „Homonnai Györgyné Hugom Aszony Fraknoban lévő Partékáiának Lajstroma”. Csak hét láda tartalmát említik, melyekben furcsa csoportosításban, szőnyegbe, lepedőbe takarva voltak a tárgyak. A másodikládában kardok, pajzsok és lóra való cafragok között ez áll: „Szegeny Eszterhas Laszlo kepire ki vert nagy aranyas Mosdo”.⁴⁷ Később, az 5. számmal jelölt ládában volt „Két eőregh ezüst belől aranyozot medencze”, egy harmadik ládában pedig egy

44 *Ti. sávosan.*

45 MNL OL, P 108, Rep. 19, Fasc. 1, No. 5, 2.

46 *Specificatio diversarum rerum Mobilium Viduam Georgio Homonajnam concernentium, et in Arce Frakno reposit habitarum*, MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. D, No. 62.

47 A mosdó kifejezés a 17. századi Magyar Királyság nyugati, északi területein a mosdókészlet kiöntős, fűles kancsóját jelölte.

második „mosdó” is. A két „medencze”, vagyis (mosdó)tál egyike feltehetően az Esterházy Lászlót ábrázoló lovasszobor tálja volt.

Érdemes megjegyezni, hogy az ebben az összeírásban foglaltak csak ritkán vannak átfedésben az 1662-es sárvári leltárban szereplőkkel. A Fraknón ekkor őrzött holmik között jobbra textíliák, díszfegyverek, lóra való szerszámok voltak. Az bizonyos, hogy Esterházy Pál sokáig őrizte elhunyt húga javait. Homonnainé menyee, Keglevich Teréz még Mária halála után, 1689-ben is levelezett Pállal anyósa javainak kiadása és Pál egy 3511 forintos tartozása ügyében.⁴⁸

A készletnek nem ismert további említése a Homonnai Drugeth családdal összefüggésben. Amikor Esterházy Mária 1668-ban megosztozott a férjétől maradt kincseken Krisztina leányával és három fiával, sajnos csak az ékszereket sorolták fel tételesen.⁴⁹ Az ezüstművek esetében a szétosztott darabok összsúlyát tüntették fel. Az 1662-ben felvett inventárium és az osztozkodáskor mért ezüstmű-összsúly alapján a Homonnai Drugeth-háztartás reprezentatív tárgyi világa felvette a versenyt a nyugati országrészen élő rokonok készleteivel: több mint 1000 márkányi asztalneműn és talán kincstári tárgyon osztozott az özvegy és négy gyermeke. A tárgytipusok, a leírásokból vizualizálható formák, felhasznált anyagok alapján Homonnai Drugeth Györgyben és feleségében a kora újkor újabb jeles csúcsfogyasztóit, felhalmozóit tisztelhetjük, ha csak „papírból” is. De ez a néhány forrás is fantáziaébresztő. Nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy az ungvári római katolikus plébániának a 17. század közepén készült szépséges monstrenciájában a Királyság keleti szeglete legnagyobb katolikus ura, az örökletes főispáni címet birtokló Homonnai Drugeth család mecenatúrájának ritka emlékét lássuk (9–10. kép).⁵⁰

Térjünk vissza a vezekényi tálhoz a fő kérdéssel: ez a tál az az ötvösmű, amely a Homonnai Drugeth–Drentwett-szerződésben szerepel, amely elkészült, valószínűleg eljutott Ungvárra, Esterházy Mária 1662-ben visszahozta, letette Sárváron, majd ismeretlen időben és módon, Fraknóba került, Esterházy Pál birtokába, aki még egy korai, 1654-es inventáriumába is vissza-/bevezette a tételt? Vagy Esterházy Pálnak és Homonnai Drugeth Györgynek is készült egy-egy mű, melyek közül az előbbi fennmaradt, az utóbbi eltűnt? Ez utóbbi elképzelést némileg gyengíti, hogy Homonnaiék készlete 1662-ben a Dunántúlon volt, ahol sokkal nagyobb esélye volt a fennmaradásra.⁵¹ Ha két készlet volt, mikor készült az Esterházy-féle? Pál nádor gazdag iratanyagában miért éppen csak a só-

48 Keglevich Terézia Homonnai Zsigmond felesége volt. Levele Esterházy Pálhoz 1689. március 12., MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. D, No. 65.

49 *Homonnaine Aszonjnak Fiaival s- Leanyaval valo Osztalla az Ingo marharul on Anno 1668*, MNL OL, E 148, Fasc. 583, No. 32.

50 A 20. század első felében egy feltételezhetően az úrmutatóval egy időben készült, hasonló dekorációjú misekelyhe is volt a plébániának. A kehelynek mára sajnos nincs nyoma. A monstrenca jelzés nélküli, aranyozott ezüsből készült, magassága 52 cm.

51 Nádasdy Ferenc sárvári kincstárának lefoglalásakor nincs nyoma a tárgynak. Azt viszont érdemes megemlíteni, hogy Nádasdy kincsei között az 1669-es sárvári leltárban egy, a Homonnai-holmik között szereplőhöz igen hasonló asztaldísz/fűszertartó állvány szerepel: „Egy nagy ezüst füstelő, Só tarto, gyertia tarto, eczetnek, faolainak valo korsoczkakkal, az Tetein Samson vagion feier” (Sárvár, 1662, 2.). „Egy eőregh ezüst Spanjol Sóo Tarto fűsteölövel egjűt, Sok Korsokkal, Giertia Tartokkal, fellyül uagjon az Samson Képe, mindene megh vagjon, de Teőredezet, njom 35 Gyrratt” (Sárvár, 1669, 289).

9. Úrmutató, 1650 körül. Előnézet.
Ungvár, Szent György-templom

10. Úrmutató, 1650 körül. Hátsó nézet.
Ungvár, Szent György-templom

gor tárgyára vonatkozó szerződés maradt fenn? Ami biztos, hogy Esterházy Pál 1664-es végrendeletében már megemlékezett egy ilyen *lavabo*-készletről, bár 1685-ös testamantumában csak a tálat említi.⁵²

Ha az 1654-es inventáriumbetoldást nem számítjuk, a készlet első ismert említése egy datálatlan, 1665 és 1682 között keletkezett lista. Az Esterházy Pál és Orsolya sajátkezű aláírását viselő összesítésben más forrásokból, sőt képi ábrázolásokról is ismert ékszerek és különböző, nagyértékű kincstári tárgyak szerepelnek.⁵³ Minden bizonnyal egy zálogügylethez készült irattal van dolgunk, ugyanis a tételek mellett pontosan feltüntették azok súlyát, a kövek számát, fajtáját. A kincstári művek egyik tétele („Silber vergoldt

52 Az utóbbi, meglehetősen egyszerű figyelmen kívül. A fraknói kincstár 1685-ös inventáriumában a „mosdó medenczéstül, kin szegény Esterhás László vagyon ki csinálva” szerepel: MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 48/6, 35.

53 MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. B, No. 22. L. Kiss 2019.

11. A restaurált vezekényi tál

ghieskandl wigt 28 markh 4 loth; Grosse ghiesbekh von Silber und übergoldt wigt 39 markh 14 loth”) a súlyadatok alapján a vezekényi *lavabo* volt.⁵⁴ A lista tárgyai közül sok ékszer később kikerült a kincstárból, a kincstári tárgyak és a *lavabo* azonban maradt.⁵⁵

A készlet használata Esterházy személyes, főkapitányi, nádori reprezentációjában nem nagyon fogható meg. Az országgyűlésekre, koronázásra vagy éppen semptei tartózkodása idejére magával vitt pohárszéki edények, díszfegyverek, ruházat között az ismert forrásokban nem szerepel a László bátyja emlékét megörökítő látványos ötvösmű, a mozgatási jegyzékekben egyszer sem azonosítható még csak hasonló tárgytypus sem.⁵⁶ Ezzel szemben Pál nádor örököse, idősebb őt túlélő fia, Mihály 1714-ben magával vitte hercegi reprezentációja kellékeként Pozsonyba a nagy készletet.⁵⁷

54 A két tárgy súlya ugyanaz, mint ami az 1858 után felvett magyar és német nyelvű leltárban szerepel. A 19. századi inventáriumban a tál 38 márka, a lovasfigura 28 márka súlyú, AEF, Protocollum 5956, 305. és 306. tétel; ugyanaz német nyelven: [Az Esterházy-hitbizomány alá tartozó kincstári anyag leltára], 1858 után: MNL OL, P 112, A 99/a, 305. és 306. tétel.

55 Az ékszerkészleteket 1700 körül Bécsben zálogosították el: MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 39, 39/5; 1707-ből pedig egy becslési lista ismert: MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 39/7.

56 Esterházy Pál Semptére magával vitt kincstári tárgyai, 1670. július 22., MNL OL, P 125, No. 11.693. A Pozsonyba vitt tárgyak: Datálatlan, 1687 után, MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 36. Az 1712-es pozsonyi koronázásra vitt tárgyak: MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 39.

57 *Specificatio Super intronotatis mobilibus ex Fraknensi Thesauro pro Diaetali ornata Posoniensi eceptis* „Zway grosse labor, ain graff Ladislai Esterhassy mit dem reithen der andere mit eine grosse pächer der Anthoni Losonczy”, MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 39/2, No. 22.

Az bizonyos, hogy *azt* a készletet, amelyet Homonnai György készíttetett, amelyet Esterházy Mária magával hozott, utoljára Pál nádor fraknói várában látjuk feltűnni, mint „Hugom Aszony Fraknoban lévő Partékáiát”. Hogy ez Pál úr portékájává lett-e és ha igen, miként, talán soha nem derül ki. Sajnos, a tárgy szemrevételezése sem biztos, hogy közelebb visz a megoldáshoz. A háborús sérülések után Szvetnik Joachim valójában újraalkotta a műtárgyat, amely mai állapotában valószínűleg már nem hordozza azokat az információkat, amelyek megerősíthetnék vagy elvethetnék a forrásokból kikövetkeztetett elképzeléseket (11. kép).

Rövidítésjegyzék

AEF – Esterházy-Archiv, Burg Forchtenstein

IM – Iparművészeti Múzeum, Budapest

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

Forrásjegyzék

AEF, Protocollum 5956.

MNL OL, E 148, Fasc. 583, No. 25, No. 32.

MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. B, No. 22, No. 26.

MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. D, No. 54, No. 62, No. 65.

MNL OL, P 108, Rep. 7, Fasc. E, No. 67.

MNL OL, P 108, Rep. 8, Fasc. C, No. 33, No. 36, No. 38, No. 39, No. 39/5, No. 39/7, No. 48/6.

MNL OL, P 108, Rep. 19, Fasc. 1, No. 5.

MNL OL, P 112, A 99/a.

MNL OL, P 125, No. 721, No. 4166, No. 11.693.

MNL OL, P 1314, Miss. no. 32.360, 32.365, 32.450, 32.454, 32.460, 32.580, 32.627, 54.736–54.742.

Bibliográfia

Ács-Buzási 2015 – Ács Pál – Buzási Enikő szerk.: *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás*. Budapest 2015.

Archivalien 1979 – Herbert Haupt Hg.: *Archivalien zur Kulturgeschichte des Wiener Hofes*. I. 1646–1656. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien* LXXV. 1979, I-CXX.

Berényi 2001 – Berényi László: A vezekényi csata. *Turul* 74. 2001, 21–31.

Berényi 2002 – László Berényi: Das Mahnmal die Schlacht bei Vezekény. *Burgenländische Heimatblätter* LXIV. 2002, Heft 3, 94–120.

- Családi napló 1888 – Szilágyi Sándor közl.: Az Esterházyak családi naplója. *Magyar Történelmi Tár* XI. 1888, 209–224.
- Esterházy-levelezés 2019 – Viskolcz Noémi – Zvara Edina s. a. r.: *Esterházy Pál és Esterházy Orsolya levelezése*. (Esterhazyana I) Budapest 2019.
- Fejes 1996 – Fejes Judit: Az Esterházyak házassági politikája 1645 után. In: Péter Katalin szerk.: *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Budapest 1996, 115–166.
- Golonka 2001 – Jan Golonka: Werke der Augsburger Goldschmiedekunst in den Sammlungen des Tschentochauer Heiligtums. In: Renate Eikermann – Anette Schommers Hg.: *Studien zur Europäische Goldschmiedekunst des 14. bis 20. Jahrhunderts. Festschrift für Helmut Seling zum 80. Geburtstag am 12. Februar 2001*. München 2001, 149–168.
- Héjjné Détári 1968 – Héjjné Détári Angéla: Augsburgi dísztál a vezekényi csata emlékére. Drentwett művek az Esterházy-kincstárban. *Az Iparművészeti Múzeum és a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum Évkönyve* XI. 1968, 23–50.
- Galavics 1976 – Galavics Géza: A törökellenes harc és egykorú világi képzőművészetünk. *Művészettörténeti Értesítő* XXV. 1976, 1–40.
- Galavics 1986 – Galavics Géza: *Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet*. Budapest 1986.
- J. Újváry 2015 – J. Újváry Zsuzsanna: Az Esterházy család birtokpolitikája, különös tekintettel Esterházy Pálra. In: Ács–Buzási 2015, 67–88.
- Kiss 2010 – Kiss Erika: Nádasdy Ferenc tárházai és kincsei. *Századok* CXLIV. 2010, 933–968.
- Kiss 2019 – Kiss Erika: „Ami megvan, az megvan – No de mi lett a hozománnyal?” Esterházy Pál és Orsolya kincsei. In: *Esterházy-levelezés 2019*, 50–78.
- Koltai 2012 – Koltai András: *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr 2012.
- Ötvösműkiállítás lajstroma 1884 – *A magyar történeti ötvösműkiállítás lajstroma. Megnyitott 1884. év február hó 17-én*. Budapest [1884].
- Merényi 1903 – Merényi Lajos közl.: Az első Herceg Esterházy Fraknóvári ingoinak leltára 1654-ből. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* X. 1903, 166–179.
- R. Várkonyi 2015 – R. Várkonyi Ágnes: Személyiség és politika. Esterházy Pál biográfiája mint interdiszciplináris kihívás. In: Ács–Buzási 2015, 11–48.
- Rosenberg 1890 – Marc Rosenberg: *Der Goldschmiede Merkzeichen*. Frankfurt am Main 1890.
- Rosenberg 1922 – Marc Rosenberg: *Der Goldschmiede Merkzeichen*. Frankfurt am Main 1922³.
- Seling 1980 – Helmut Seling: *Die Kunst der Augsburger Goldschmiede, 1529–1868. Meister, Marken, Werke*. München 1980.
- Seling 2007 – Helmut Seling: *Die Augsburger Gold- und Silberschmiede 1529–1868*. München 2007.
- Szilágyi 2014 – Szilágyi András szerk.: *Műtárgyak a fraknói Esterházy-kincstárból az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében*. (Thesaurus Domus Esterhazyanae, I.) Budapest 2014.

- Szilágyi 2015 – Szilágyi András: Esterházy Pál megrendelése és szerzeményei. In: Ács-Buzási 2015, 171–194.
- Viskolcz 2009 – Viskolcz Noémi: Az Esterházyak temetkezéseiről a 17. században. *Művészettörténeti Értesítő* LVIII. 2009, 245–269.
- Viskolcz 2019 – Viskolcz Noémi: Esterházy Pál és Esterházy Orsolya. In: *Esterházy-levelezés* 2019, 15–49.

That One, or Another One? About the Vezekény Basin of the Esterházy Treasury

The huge silver vessel called the “*Vezekény Basin*” is the surviving piece of an ornamental lavabo set, a well-known item of the Esterházy Treasury. Thanks to the researches and writings of Angéla Héjtné Détári, then Géza Galavics and András Szilágyi, today its master, the persons and ideas motivating the creation of the work are known. Géza Galavics pointed out the source published by Lajos Merényi in 1903, which claimed that György IV Homonnai Drugeth (1633–1661) had ordered a similar lavabo set to the known one from the same master of Augsburg, Philip Jacob II Drentwett: Homonnai was the brother-in-law of Pál Esterházy (1635–1713), the husband of his younger sister Mária. The contract was dated March 1655, at a time when the lavabo set including the “*Vezekény Basin*” was among the possessions of Pál Esterházy, the *pater familias* at a young age, as the inventory taken in November 1654 proves.

As a member of the research teams investigating the art patronage of Ferenc Nádasdy (1623–1671) and then of Pál Esterházy, I studied several sources that were new to me. These included an inventory written in Sárvár in July 1662. In it someone deposited his or her treasures into the hands of a “sister or aunt”, Anna Júlia Esterházy and her husband Ferenc Nádasdy, to be kept in the treasury of Sárvár. As the date of the “inventory of deposits” suggests, they were presumably the property of Mária Esterházy and her late husband, György Homonnai Drugeth, who died around that time. The list clearly reveals that a silver “lavabo with basin” like the *Vezekény set* was also included. This might prompt the conclusion that Homonnai’s lavabo set had also been created, and a new important art patron “with a trained eye” was found in the early modern period, not surprisingly “around” the Nádasdy and Esterházy families.

Taking a closer look at the new and the allegedly known sources, the questions keep multiplying: Was Homonnai’s set really the second one, similar to the set ordered by Ferenc Nádasdy? What are, by the way, the sources of Nádasdy’s commission? If there were two sets, when was the set from which only one object is known today made? Several cogent arguments can be adduced for and also against the date 1654. If there was one set, how did it get from the Homonnai–Esterházy couple to Pál Esterházy? And, more importantly, when?

I cannot promise a solution to the enigma, since I do not know it. However, by juxtaposing the sources, I should make an attempt to outline a possible version.